

О. Е. Можаровська,
Вінницький технічний коледж, м. Вінниця

МОДЕЛЮВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ СИТУАЦІЙ В ІНШОМОВНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОГО ПРОФІЛЮ

У статті обґрунтовано необхідність використання методу моделювання професійно-комунікативних ситуацій в іншомовній підготовці фахівців технічного профілю. З'ясовано поняття «модель», «моделювання». Виявлені змістові характеристики етапів тренінгу формування вмінь професійного спілкування технічних фахівців у процесі вивчення іноземних мов.

Ключові слова: професійно-комунікативна ситуація, моделювання, іншомовне професійне спілкування, тренінг.

В статье обоснована необходимость использования метода моделирования профессионально-коммуникативных ситуаций в иноязычной подготовке специалистов технического профиля. Объясняются понятия «модель», «моделирование». Выделены смысловые характеристики этапов тренинга формирования умений профессионального общения технических специалистов при изучении иностранных языков.

Ключевые слова: профессионально-коммуникативная ситуация, моделирование, иноязычное профессиональное общение, тренинг.

The article substantiates the need for a modeling method of the professionally communicative situations in foreign language training of the technical profile specialists. It was found the term «model», «modeling». The content characteristics of the training stages skill formation for technical professional intercourse during foreign language study are determined.

Key words: professionally communicative situation, modeling, foreign professional intercourse, training.

Підготовка фахівців технічного профілю до професійної діяльності є комплексним і багатоплановим процесом, що передбачає виявлення компонентів, що мають вагомий вплив на формування особистості майбутнього фахівця. Розвиток комунікативних умінь та навичок є одним із таких компонентів. Саме професійне спілкування є невід'ємною частиною діяльності фахівця.

Наукова новизна зумовлена авторським підходом щодо проблематики моделювання професійно-комунікативних ситуацій в іншомовній підготовці фахівців технічного профілю. Оскільки труднощі ведення професійного діалогу спостерігаються в перші ж дні трудової діяльності молодого працівника, стає актуальним формування професійно-комунікативної готовності майбутніх фахівців технічного профілю до професійного спілкування.

Отже, **метою статті** є обґрунтування необхідності використання методу моделювання професійно-комунікативних ситуацій під час іншомовної підготовки фахівців технічної сфери. Для досягнення поставленої мети необхідне визначення основних етапів тренінгу з формування вмінь іншомовного професійного спілкування, з'ясування основних принципів, на яких базується організація тренінгу з підготовки фахівців технічної сфери до іншомовного професійного спілкування тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем іншомовної підготовки в професійній освіті опікувалися Л.А. Абраменко, М.І. Алексєєва, Т.В. Алексєєва, І.І. Бекреньова, О.В. Бернацька, П.О. Бех, Л.В. Биркун, Л.В. Гайдукова, С.В. Гапонова, Г.О. Китайгородська.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професіоналізм майбутнього фахівця визначається не лише фаховою підготовкою, оскільки загальна ефективність його діяльності значною мірою залежить від: сформованості вмінь фахівця зорганізуватись і використати набуті знання, навчальний та життєвий досвід у певній професійній ситуації; вміння знайти та проаналізувати необхідну інформацію; вміння залагоджувати конфліктні ситуації та знаходити компромісні рішення; вміння вести діалог тощо. Саме гуманітарні дисципліни відіграють важливу роль у формуванні творчої і гармонійної особистості майбутнього фахівця технічної сфери, сприяють розвитку його світогляду, навичок професійного спілкування і комунікабельності. Вільне володіння рідною та іноземними мовами сприяє створенню позитивного іміджу особистості в побутовій, науковій чи діловій сферах. Тому досконале вивчення не лише ділової української, але й іноземної мови є передумовою ефективної взаємодії на різних рівнях, налагодження професійних контактів із вітчизняними та закордонними колегами, мобільності майбутніх фахівців.

Головною метою педагогічного процесу є формування особистості, котра здатна самостійно і творчо працювати, виховання такого ставлення до навчання і професії, активності, самостійності, які забезпечують здатність і готовність випускника вищого навчального закладу до майбутньої професійної діяльності. Детермінуючим фактором ефективності професійної діяльності виступає комунікативна діяльність, ведучою складовою якої є комунікативні вміння. Практика навчання іноземної мови свідчить про різноманітність форм організації навчально-пізнавальної діяльності щодо оволодіння навичками спілкування мовою, яку вивчають на базі навчальних матеріалів, передбачених програмою. Ці форми роботи забезпечують можливість більш повно реалізувати мету навчання – оволодіння вміннями спілкування іноземною мовою з урахуванням майбутньої спеціалізації студентів. Без оволодіння комунікативними вміннями на заняттях з іноземної мови будь-яка діяльність не може бути ефективною.

Ефективність процесу формування комунікативних умінь забезпечується залученням студентів до діяльності, що максимально моделює навчальний процес і створює умови для професійно орієнтованого спілку-

вання.

Розглянемо поняття «модель» та «моделювання». У філософській та педагогічній літературі знаходимо декілька підходів щодо визначення поняття «модель». Л.М. Фрідман модель визначає «як деякий об'єкт (система), дослідження якого слугує засобом для одержання знань про інший об'єкт (оригінал) [6, с. 23]». У «Педагогічній енциклопедії» зазначається, що модель – це «умовний образ (зображення, схема, опис тощо) певного об'єкта (або система об'єктів) [2, с. 852]». Щодо визначення поняття «моделювання», то у «Філософському словнику» зазначається, що моделювання – це «науковий метод непрямого (опосередкованого) дослідження об'єктів пізнання, безпосереднє вивчення яких з певних причин не можливе, ускладнене через дослідження їхніх моделей – предметних, знакових чи мислених систем [5, с. 392].

Отже, якщо розглядати моделювання як навчальний процес, можна виділити два способи моделювання: а) логічне впорядкування навчального матеріалу і представлення його у легко сприйнятній, наочній формі; б) представлення навчального матеріалу за допомогою мнемічних засобів у розрахунку на образні асоціації [6, с. 48–52]. О.В. Бернацька виділяє такі етапи ситуативного моделювання: 1) постановка проблеми; 2) побудова моделі певної педагогічної ситуації; 3) вибір способу її застосування;

4) реалізація плану застосування моделі у навчальному процесі; 5) аналіз одержаних результатів [1, с. 7].

Одним із найбільш ефективних засобів розвитку та формування у студентів іншомовних комунікативних умінь, необхідних у міжособистісному спілкуванні є рольова гра (імітаційне моделювання). Суть такої форми навчання спілкуванню полягає в тому, що комунікативне завдання вирішується учасниками рольової гри під час розігрування певної ситуації, в якій вони виконують роль окремих дійових осіб. Саме ігрове моделювання ситуацій дозволяє матеріалізувати і об'єктизувати різні аспекти комунікативної діяльності студентів.

О.І. Пометун виділяє чотири етапи підготовки та проведення ігрового моделювання: орієнтація (ознайомлення), підготовка до проведення, основна частина, обговорення проведеного моделювання [3, с. 46]. На етапі орієнтації студенти ознайомлюються з темою, її місцем у навчанні. На другому етапі (підготовчому) студенти планують ігрову ситуацію. Основна частина полягає в ігровому моделюванні за розробленими планами. На заключному етапі відбувається обговорення та аналіз.

На заняттях нами використовувалися такі різновиди ігор: ситуаційно-рольові, сюжетні, ділові. В залежності від рівня комунікативних умінь студентів (високий, середній, низький), ми обирали найбільш адекватні завдання, які вимагали від студентів умінь легко і швидко приймати умови, запропоновані ситуацією, а також використовувати імпровізацію.

Формування і розвиток комунікативних умінь студентів здійснюється через засвоєння нових слів, словосполучень, мовних фраз та доведення їх до автоматизму; перенесення умінь з однієї ситуації в іншу та їх розширення;

розвиток умінь імпровізування.

Досліджуючи проблему активізації навчально-пізнавальної діяльності в процесі формування комунікативних умінь студентів, не можна не зупинитися на психологічних компонентах вивчення іноземної мови. На нашу думку, викладачам іноземної мови більше, ніж викладачам інших дисциплін, необхідно впливати на емоційну сферу студентів та створювати ситуації для сприятливого настрою співрозмовників. Необхідно враховувати психологічні особливості навчання як самої іноземної мови, так і мислення, що здійснюється засобами цієї мови, адже це не є рідна мова. Для підняття рівня комунікативних умінь з іноземної мови можливе застосування індивідуальних форм роботи, які враховують індивідуальні особливості студентів. Побудова навчальних завдань, вправ, ситуацій, що забезпечують можливість студентам технічної сфери особистого самовираження, є основою для появи особистісної значущості здійснюваних мовленнєвих дій, а через неї й для виникнення мотивації у студентів технічних навчальних закладів вивчати професійну іноземну мову. Індивідуальні форми завдань різних рівнів складності мають більше можливостей порівняно зі звичайними завданнями фронтального характеру.

Наше дослідження дає змогу констатувати, що індивідуалізація навчання створює можливість: 1) розвивати навчально-пізнавальні здібності, мовленнєві вміння всіх студентів із урахуванням їх особистих здібностей до вивчення іноземної мови; 2) актуалізувати високу здатність до навчання у здібних студентів. Цілісний підхід до організації навчального процесу створює можливість для викладачів повною мірою реалізувати комунікативний потенціал дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

З'ясовано, що ефективність формування та вдосконалення майбутніми фахівцями технічної сфери умінь і навичок професійного іншомовного спілкування збільшується під час виконання певних завдань тренінгу професійної комунікації, з умовами яких студенти ознайомлюються на практичних заняттях, маючи змогу моделювати ті чи інші ситуації професійної комунікативної діяльності. Серед основних цілей тренінгу виділимо формування і корекцію знань, умінь і навичок, необхідних для успішного спілкування у процесі виконання завдань професійної діяльності. У завданнях тренінгу з підготовки майбутніх фахівців технічної сфери до професійного спілкування, який є формою активного навчання, беруть участь від п'яти до п'ятнадцяти студентів. Тренінг професійного іншомовного спілкування створює для студента реальну можливість сформувати вміння і навички побудови продуктивних міжособистісних відносин, проаналізувати низку соціально-психологічних ситуацій з власної позиції і з позиції партнера зі спілкування. Тренінг розвиває вміння вести бесіду з професійною спрямованістю, розуміти сказане іншим, адекватно поводитися у виникаючих конфліктних ситуаціях. Щодо сформованих тренінгом компетенцій – студенти оволодівають навичками та вміннями: 1) оперувати лексичними одиницями, пов'язаними з майбутньою професією; 2) розуміти і при необхідності передавати нову інформацію; 3) описувати проблеми, досягнення, виявляти їхні причини і наслідки; 4) обговорювати перспективи, давати поради; 5) вступати в дискусію та її підтримувати; 6) оцінювати вплив на-

уково-технічного прогресу на різні сфери сучасного життя; 7) перекладати спеціальну технічну літературу; 8) розуміти зміст прочитаної газетної або журнальної інформації.

Організація тренінгу фахівців технічної сфери до іншомовного професійного спілкування базується на таких принципах [4, с. 87–94]:

1. Принцип виклику. (У даному випадку є таким завданням, яке дає змогу студенту розширити свої вміння. Всі завдання тренінгу будуються з урахуванням перспективи постійного зростання людських можливостей).

2. Принцип позитивного зворотного зв'язку. (Передбачає прийняття будь-яких висловлювань учасників тренінгу як конструктивної даності. Проведення тренінгу відбувається таким чином, що думки, реакції, позиції учасників були враховані).

3. Принцип вагомості. (Після закінчення тренінгу кожен учасник відчуває, що здобув щось нове в інтелектуальному плані).

4. Принцип ефективності методів і вправ. (Кожен учасник переконується у дієвості запропонованих методів).

Аналізуючи зміст і характеристики тренінгу формування вмінь професійного спілкування майбутніх технічних фахівців можна виокремити такі його кроки:

1) Безпосередньо моделювальний. Викладач особисто чи за допомогою мультимедійних засобів демонструє студентам зразок або модель уміння професійно спілкуватись на прикладі запропонованої ситуації. Особливістю цього кроку є ознайомлення студентів із теоретичними засадами професійно-технічної комунікації.

2) Організаційно-стимулювальний. Викладач має змогу визначити індивідуально-психологічні особливості студентів, що необхідні для здійснення майбутньої професійної комунікативної діяльності, зокрема: їх вербальні властивості, комунікативні здібності, рівень самооцінки кожного з них і наявності рівня мотивації. Студенти, в свою чергу, мають реальну можливість виявити власний природний потенціал у процесі виконання запропонованих завдань. Викладач оцінює результати завдань, визначає проблемні питання щодо диференціації студентів і підбір практичних завдань, виконання яких підвищить ефективність оволодіння вміннями та навичками професійного спілкування, забезпечить індивідуалізацію і диференціацію навчання. На цьому етапі завдання полягає у формуванні та закріпленні зразків комунікативних умінь у процесі виконання низки вправ, рольових і ділових ігор. Завдання викладача полягає у створенні позитивної мотивації майбутніх працівників технічної сфери до самореалізації у процесі виконання того чи іншого завдання.

3) Практичний. Здійснюється формування динамічного професійно-комунікативного стереотипу засобами навчання студентів прийомом налагодження стосунків, аналізу та вирішенню конфліктних ситуацій, техніці подолання агресивності у стосунках та керування емоційною сферою, прийомом та способам досягнення соціального престижу. Завдання викладача полягає у формуванні індивідуального стилю спілкування, розвитку й автоматизації вмінь професійно-технічної комунікації.

На наш погляд, вищезазначені кроки забезпечують ефективне здійснення процесу формування іншомовних професійних комунікативних умінь. Досягається триєдина мета – створення демонстраційної основи для формування іншомовних професійних комунікативних умінь; формування і закріплення професійних комунікативних умінь; удосконалення, комбінування та автоматизація набутих умінь у нових комунікативних ситуаціях; створення умов для їх перенесення у професійну діяльність.

Серед основних завдань тренінгу формування вмінь іншомовного професійного спілкування, на особливу увагу заслуговує необхідність створення умов для поступової зміни позиції студента: в процесі послідовного виконання завдань тренінгу майбутній фахівець перетворюється з імітатора комунікативних моделей на активного учасника комунікативної взаємодії.

Наведемо приклад моделювання професійної ситуації під час вивчення першої мовної теми «Моя майбутня професія» з предмету «Іноземна мова за професійним спрямуванням».

Викладач звертається до учасників тренінгу з проханням об'єднатися у пари. На першому етапі студентам оголошується тема і пропонується обміркувати що би кожен з них міг розповісти. На виконання завдання дається від трьох до п'яти хвилин. Другий етап: кожен розповідає партнерові про себе якомога докладніше. Бажано, щоб учасники відобразили в самопрезентації такі важливі питання: «Як я уявляю свою професію?», «Предметом моєї гордості є...», «Що я вмію робити краще за все». Третім етапом роботи є відрекомендування групі свого партнера. Тому необхідно намагатися отримати від нього якомога більше інформації. Після завершення викладач резюмує те, що особи, які брали участь у тренінгу, об'єднані спільною діяльністю, прагненням до професійного вдосконалення тощо.

Як переконує аналіз літератури з проблеми дослідження, ідея навчання іншомовному професійному спілкуванню повинна базуватись на використанні різних за ступенем складності комунікативних ігрових ситуацій як основи взаємодії «викладач – студент», «студент – студент», «студент – студенти». Оскільки спілкування є частиною взаємодії, її засобом та способом, а взаємодія більшості фахівців технічного профілю зі своїми партнерами, замовниками чи співробітниками відбувається у комунікативній формі, то комплекс занять повинен містити вправи, рольові ігри та ситуації, завданням яких є формування і вдосконалення комунікативних умінь, необхідних для підвищення ефективності ділової взаємодії [4, с. 13–14].

На нашу думку, ділова гра є одним із дієвих методів набуття досвіду іншомовного професійного спілкування. Вона допомагає майбутнім фахівцям уявити умови професійної діяльності та практично реалізувати набуті знання, а також поєднує в собі навчання, майбутню професійну діяльність та шляхи вирішення проблемних ситуацій. Враховуючи аналіз літературних джерел з проблеми дослідження, можна виділити необхідні вимоги до навчальної ділової гри:

– наявність необхідних базових знань, що сприяють вирішенню поставленого завдання;

– актуальність завдання, яке спонукає до використання вже набутих знань і сприяє пошуку нових методів його вирішення;

– багаторазове проведення однотипних ігор із метою доведення здобутих навичок до автоматизму;

– за організацію і управління ситуативною грою відповідає викладач.

Формуючи вміння і навички іншомовного професійного спілкування, ділова гра виконує професійно-орієнтовану (орієнтує студентів на планування власної професійної мовленнєвої поведінки та прогнозування варіантів поведінки, а також розвиває вміння оцінювати професійну ситуацію), мотиваційно-спонукальну (запускає у дію механізм мотивації), виховну (забезпечення позитивного впливу на студента), навчальну (забезпечує оволодіння навичками та вміннями ділового мовлення) функції і сприяє формуванню професійнихостей особистості та становленню активної позиції майбутнього фахівця.

Серед основних завдань вдало розробленої гри в контексті навчання виділимо такі: а) полегшити сприйняття і запам'ятовування навчального матеріалу; б) навчити майбутніх фахівців правильно застосовувати варіанти мовленнєвої поведінки у певній ситуації і допомогти створити саму ситуацію; в) розвинути мовну творчу активність та мовну реакцію фахівця технічних спеціальностей.

Таким чином констатуємо, що студент, беручи активну участь у запропонованих вправах, ролевих і ділових іграх, одержує можливість формувати вміння і навички технічного мислення, розвивати мовну функціональність, формувати уявлення про принципи культури спілкування та професійної культури, які мають значний вплив на професіоналізм майбутнього фахівця технічної сфери. Для досягнення цієї мети завдання мають відображати предметний і соціальний зміст професійної діяльності, сприяти формуванню у студентів іншомовних комунікативних умінь, навичок аналізу професійних ситуацій, прийняттю самостійних рішень і вирішенню проблемних питань. Умотивованість поставлених завдань сприяє результативності оволодіння студентами знаннями, вміннями та навичками іншомовної професійної комунікації.

Література:

1. Бернацька О.В. Моделювання ситуації професійної діяльності у навчанні іноземної мови у вищому навчальному закладі військового профілю: автореферат. дисер. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук / О. Б. Бернацька. – К., 2004. – 19 с.

2. Педагогическая энциклопедия / Гл. ред. А. И. Каиров, Ф. И. Петров. – Т. 2. – М. : Советская энциклопедия, 1965. – 911 с.

3. Пометун О. І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. С. Пироженко. – К. : Вид-во А.С.К., 2004. – 192 с.

4. Сидоренко Е. В. Тренинг коммуникативной компетентности в деловом взаимодействии / Е. В. Сидоренко. – Спб. : Речь, 2007. – 208 с.

5. Філософський словник / Наук. ред. Л. В. Озадовська, Н. П. Поліщук. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.

6. Фридман Л. М. Наглядность и моделирование в обучении / Л. М. Фридман. – М. : Знание, 1984. – 80 с.